

УДК 342.7

Кузнєцова З.В.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри конституційного права та правосуддя

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСНОВНИХ ПРАВ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Серед величезної кількості важливих економічних, соціальних, політичних та військових питань, які сьогодні змушена вирішувати Україна, питання вимушених переселенців займає особливе місце. у новітній історії нашої держави проблеми тих, хто змушений залишити домівку і тікати до безпечніших місць, ніколи не були такими актуальними, як нинішнього року.

Інститут переміщених осіб набув особливої актуальності під час та після другої світової війни, коли велика кількість людей депортувалась із фашистської Німеччини і окупованих нею країн, або були вимушені покинути країну свого громадянства чи постійного проживання, рятуючись від переслідування фашистської влади. Для захисту таких осіб ООН в 1946 році заснувала Міжнародну організацію в справах біженців.

Вперше державні органи України зіткнулися з проблемою вимушених переселенців всередині країни. Відразу налагодити ефективну роботу з тимчасово переміщеними особами виявилось непросто і в цьому надзвичайно важливою залишається допомога і підтримка неурядових організацій, активістів. Дуже багато питань матеріальної, соціальної та медичної підтримки взяли на себе волонтери. Однак, крім цього, вимушені переселенці потребують правової допомоги – з питань оформлення (відновлення) документів, реєстрації, довгострокового житла, працевлаштування, отримання соціальних і пенсійних виплат, влаштування в дошкільні та шкільні установи тощо. Саме тому одним з пріоритетів роботи в даний час є надання безоплатної правової допомоги тимчасово переміщеним особам, військовослужбовцям та членам їх сімей.

За інформацією Управління ООН у справах біженців (УВКБ ООН), останнім часом спостерігається значне збільшення внутрішнього переміщення в Україні в зв'язку з анексією Криму та зіткненнями на Сході України. За оцінками УВКБ ООН, станом на 9 жовтня були змушені покинути свої домівки 402 034 осіб (18 613 виїхали із Криму, решта 383 421 переселенців складають жителі Донецької та Луганської області[1]. Ці дані були підтверджені та перевірені в рамках взаємодії з внутрішньо переміщеними особами, місцевими органами влади, неурядовими організаціями. Однак, в зв'язку з відсутністю централізованої системи реєстрації, реальна кількість внутрішньо переміщених осіб лишається невідомою і може бути більшою.

Відповідно до розпорядження КМУ від 11 червня 2014 р. № 588-р «Питання соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції» Урядом бу-

ло створено Міжвідомчий координаційний штаб з питань, пов'язаних із соціальним забезпеченням громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції [2].

Розпорядженням затверджено ведення реєстру громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції і пройшли співбесіду в транзитних пунктах.

Затвердженим планом передбачено забезпечення надання необхідної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я. Транспортування осіб, які внаслідок хвороби не можуть пересуватися самостійно або потребують постійного догляду, та (у разі необхідності) у супроводі медичного працівника, сприяння у продовженні навчання та здобуття освіти, відновлення всіх соціальних виплат, надання допомоги в працевлаштуванні.

19 червня поточного року Верховна Рада підтримала Закон «Про правовий статус осіб, які вимушені залишити місця проживання внаслідок тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та м. Севастополя та обставин, пов'язаних з проведенням антитерористичної операції на території України».

Відповідно до закону, особа, яка вимушено залишила місце проживання внаслідок тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та м. Севастополя або обставин, пов'язаних з проведенням антитерористичної операції на території України – громадянин України, який постійно проживав в Автономній Республіці Крим або м. Севастополі станом на 18 березня 2014 року або на території проведення антитерористичної операції на час початку антитерористичної операції (вимушений мігрант). До цієї категорії осіб також відносяться іноземці чи особи без громадянства, які на законних підставах проживали на вказаних територіях України і вимушено залишили місця проживання внаслідок зазначених обставин.

Президент України ветоував цей Закон, оскільки він не забезпечує створення цілісного механізму надання допомоги та захисту державою прав і законних інтересів вимушених переселенців, містить положення, що не відповідають конституційним принципам гарантій прав громадян, суперечать Конституції України та законодавчим актам України.

28 серпня цього року, за № 4490а-1, у Верховній Раді України було зареєстровано розроблений робочою групою в складі представників Адміністрації Президента України, центральних органів виконавчої влади та правозахисних громадських об'єднань, а також Представництва Управління Верховного Комісара ООН з питань біженців в Молдавії, Білорусії та Україні, Організації Безпеки та Співробітництва в Європі тощо проект Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (далі – Законопроект № 4490а-1)[3].

Законопроект № 4490а-1 було розроблено з огляду на нагальну потребу в забезпеченні реалізації гарантованих Конституцією України прав і свобод громадян України, що стали внутрішньо переміщеними особами, внаслідок тимчасової окупації частини території України або яких змусили покинути своє місце проживання в результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини.

Тому, відповідно, основним завданням і метою Законопроекту № 4490а-1 є забезпечення дієвої реалізації таких прав громадян України, в тому числі й шля-

хом забезпечення для них належних умов соціальної адаптації, тимчасового житла, працевлаштування, можливості продовження здобуття освіти, можливості залучення коштів гуманітарної та благодійної допомоги (як внутрішньої, так і з боку міжнародних установ, організацій) без необхідності додаткових витрат з Державного бюджету України, а, натомість, завдяки впровадженню організаційно-інформаційних засобів, що їх передбачено Законопроектом № 4490а-1.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини під час спільної з представником ініціативи «Євромайдан SOS» прес-конференції на тему: «Вимушені переселенці. За бортом»[4], Валерія Лутковська повідомила, що у спільній заяві Омбудсмана і Голови парламентського комітету з прав людини наголошується на необхідності якнайшвидшого розгляду та ухвалення проекту Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», в якому міститься унормування стандартів надання допомоги цим особам і механізмів її надання.

Законом врегульовується забезпечення всіх основних прав людини – право на працю, на житло, передбачається законодавча гарантія держави на розміщення і надання тимчасового житла, безоплатного харчування на певний період, окремо врегульовується питання поновлення виплати пенсій, соціальних послуг, реєстрація місця проживання. Також затверджуються документи, які має отримати ця особа. І головне питання, яке врегульовується законопроектом, – це єдиний облік переміщених осіб, який допоможе державі визначити їх кількість, категорії і в яких регіонах вони перебувають, що стане основою для подальшого планування державою своїх дій – розробки цільових державних програм щодо підтримки, соціалізації та інтеграції цих осіб у нове суспільство.

Багато проблем вимушених переселенців вирішуються силами волонтерських організацій, зокрема ініціативами «Євромайдан SOS», «Донбас SOS», «Крим SOS», «Станція Харків» і створеним за підтримки Програми Розвитку ООН в Україні з ініціативи Омбудсмана спільно з громадськими ініціативам. Проте громадськість не може вирішити ті питання, які покладені винятково на державу.

Зрозуміло, що проект вказаного закону одномоментно не вирішить всіх проблем переміщених осіб, але він містить ряд суттєвих положень, які зможуть допомогти їм у адаптації і реалізації своїх соціально-економічних, гуманітарних, політичних прав.

Необхідно зазначити, що наразі відбувається підготовка закону про державний бюджет на 2015 рік, у якому має бути враховано як на регіональному, так і на загальнодержавному рівнях забезпечення потреб вимушених переселенців, зокрема, створення додаткових робочих місць, надання житла, місць у школах, дитячих закладах тощо.

Ми маємо знати точну кількість людей, які потребують допомоги, і яка саме допомога необхідна. Тому, передбачити видатки для забезпечення прав вимушених переселенців неможливо без створення реєстру вимушених переселенців.

За інформацією Державної служби України з надзвичайних ситуацій, станом на 10 жовтня 2014 року вимушених переселенців нараховується 399 тис. 964 особи, додавши, що найбільше вражає динаміка збільшення кількості вимушених переселенців, яких лише за одну добу збільшилось на 10 тис. 400 осіб[5].

Громадяни України, а саме вимушені переселенці із зони антитерористичної операції вперше за роки незалежності нашої держави стикнулися із серйозною проблемою, пов'язаною із реалізацією права на волевиявлення. Більша частина вимушених переселенців, не пройшовши процедуру тимчасової зміни місця голосування, у день виборів не зможуть проголосувати.

Серед найгостріших проблем нинішньої передвиборчої кампанії – далеко не порушення виборчого законодавства, які суттєво не вплинуть на результати волевиявлення на позачергових виборах до парламенту України. Питання, важливість яких необхідно визнати пріоритетними – це процедура голосування військових та вимушених переселенців.

Так, законодавство надає право виборцю тимчасово змінити місце голосування без зміни виборчої адреси. Для цього слід звернутися з письмовою заявою до відділу ведення Державного реєстру виборців за місцем реєстрації або за місцем перебування у день голосування.

У зв'язку з ситуацією, яка склалася в Україні, зросла кількість запитів до УВКБ ООН стосовно міжнародних стандартів захисту та допомоги внутрішньо переміщеним особам.

Міжнародні стандарти, а саме Керівні принципи з питань внутрішньо переміщених осіб, хоча і не мають обов'язкової юридичної сили, є основним нормативним актом щодо внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Вони затверджують та поєднують стандарти прав людини і норми гуманітарного права щодо вимушених переселенців і вважаються важливим керівництвом для держав щодо вирішення питань внутрішнього переміщення. Наступні принципи будуть мати особливе значення при розгляді того, чи відповідає законопроект № 4490а-1 міжнародним стандартам:

- Внутрішньо переміщені особи мають ті ж права і обов'язки, як і інші громадяни; не має бути жодних проявів дискримінації (принцип 1).
- Зобов'язання щодо запобігання переміщення (принципи 5, 6).
- Зобов'язання запобігання переміщення корінних народів (принцип 9).
- Право на свободу пересування і свободу вибору місця проживання (принцип 14).
- Повага до сімейного життя (принцип 17).
- Право на гідний життєвий рівень (принцип 18), медичну допомогу (принцип 19) і освіту (принцип 23), а також право на вільні вибори (принцип 22).
- Право на повагу як людини; на отримання документів, що засвідчують особу, свідоцтва про народження / шлюб (принцип 20).
- Захист права власності (принцип 21).
- Надання гуманітарної допомоги переміщеним особам (принципи 24-27)[6].

Міжнародне співробітництво у сфері заохочення та захисту прав людини є одним із пріоритетних напрямів зовнішньої політики України. у цій галузі Україна співпрацює з правозахисними органами системи ООН, насамперед Радою ООН з прав людини та Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини, а також Радою Європи та Організацією з безпеки та співробітництва в Європі.

Метою такої співпраці є участь у вдосконаленні міжнародних стандартів і механізмів у сфері прав людини, впровадження цих стандартів у національне за-

конодавство, систематичне представлення та захист національних доповідей про виконання Україною міжнародних зобов'язань у галузі прав людини, організація візитів представників міжнародних організацій, які здійснюють моніторинг за дотриманням прав людини у різних країнах світу.

Уряд повинен гарантувати дотримання міжнародних стандартів, встановлених у Керівних принципах ООН з питань переміщення осіб всередині країни. Відповідно до цих стандартів, внутрішньо переміщені особи не можуть піддаватись довільному арешту та затриманню, катуванням, поганому ставленню або будь-якій іншій формі порушення їх прав. Важливим є забезпечення свободи пересування та вільного вибору місця проживання для таких осіб, а також забезпечення необхідною підтримкою спільнот та родин, які надають їм притулок.

Література

1. Динамика внутренних перемещений в Украине [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://unhcr.org.ua/uk/novini/novyny/1232-litsa-Peremeshchennye-vnutri-strany>
2. Розпорядження КМУ від 11 червня 2014 р. № 588-р «Питання соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції» Питання соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/588-2014-%D1%804>.
3. про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Проект закону України від 28.08.2014 р. N 4490a-1 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JG3GQ7II.html
4. Прес-конференція «Вимушені переселенці. За бортом» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.civicua.org/news/view.html?q=2310069>
5. Кількість внутрішніх переселенців вже сягнула майже 400 тисяч осіб [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/121044>
6. Конвенція ООН 1951 року «Про статус біженців», (Про приєднання до Конвенції див. Закон N 2942-III (2942-14) від 10.01.2002) [Електронний ресурс.] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2942-14>

Анотація

Кузнєцова З.В. Забезпечення реалізації основних прав вимушених переселенців. – Стаття

Стаття присвячена розгляду інституту переміщених осіб, які вимушені мігрувати в зв'язку з подіями на сході України та в Криму. Досліджуються питання забезпечення реалізації основних прав внутрішньо переміщених осіб з метою створення цілісного механізму надання допомоги та захисту державою прав і законних інтересів вимушених переселенців.

Ключові слова: вимушені переселенці, внутрішньо переміщені особи, внутрішні мігранти, переміщені особи.

Аннотация

Кузнєцова З.В. Обеспечение реализации основных прав вынужденных переселенцев. – Статья

Статья посвящена рассмотрению института перемещенных лиц, которые вынуждены мигрировать в связи с событиями на востоке Украины и в Крыму. Ис-

ледуются вопросы обеспечения реализации основных прав внутренне перемещенных лиц с целью создания целостного механизма предоставления помощи и защиты государством прав и законных интересов вынужденных переселенцев.

Ключевые слова: вынужденные переселенцы, внутренне перемещенные лица, внутренние мигранты, перемещенные лица.

Annotation

Kyznetsov Z.V. Guaranteeing of the forced migrants' main rights realization. – Article.

The article is devoted to the institute of the migrants, which are forced to migrate owing to the events in the east of Ukraine and in Crimea. The problems of the guaranteeing of the forced inner migrants' main rights realization with the purpose of the mechanism of the aid provision and their rights and legitimate interests' protection creation are explored.

Key words: forced migrants, inner displaced persons, inner migrants, displaced persons.